

GONGDIN HJÁ ÆÐU, TEISTA OG HEIÐAFUGLI Í NÓLSOY

Jón Aldará
JonA@savn.fo
Lívfrøðingur, Tjóðsavnið

Jens-Kjeld Jensen
Sjálvlærdur
náttúrufrøðingur
Heiðursdaktari á
Fróðskaparsetri Føroya

Kanningar av fuglastovnum í USA og Evropa vísa eina afturgongd hjá nógvum fuglasløgum. Sama gongd hevur verið at sæð hjá lomviga og ritu í Føroyum, og tað er væl hugsandi, at hon er tann sama hjá fleiri øðrum sløgum. Men enn hava stovnskanningar verið ov fáar og óregluligar til at gera greiðar niðurstøður. Slíkar kanningar eru alneyðugar fyri at avgera, um náttúruverndaráttøk skulu setast í verk. Í hesi grein verða lagdar fram fuglateljingar úr Nólsoy, ið geva eina mynd av, hvør gongdin er hjá nøkrum av vanligastu fuglasløgnum í oygni.

Æða og teisti

Æða og teisti eru av vanligastu støðufuglum í Føroyum. Av teimum lutfalsliga fáu ringmerktu fuglunum eru ongir afturfunnir uttanfyri Føroyar, og tí verður roknað við, at føroysku æðurnar og teistarnir í stóran mun halda til undir Føroyum alt árið. Slíkt støðufesti stuðlar undir, at hesi eru serføroysk *faeroensis*-undirløg. Tó eru ongar ítökiligar dátur tøk um stovnsstøddina hjá hesum heimligu sløgum í dag og tískil heldur ikki um, hvussu stovnarnir eru fyri.

Árini 2004-2007 og aftur í 2018 taldi Jens-Kjeld Jensen æður og teistar frá báti fram við Nólsoy. Hvørt av hesum árunum varð talt eina ferð um mánaðarskiftið apríl-mai. Fyri hvørja teljing sóust støðugt færri æður, og í 2018 var talið av æðum minkað úr 284 niður í 135 – eina lítla helvt – síðan 2004 (Mynd 1). Hjá teistanum sást hinvegin ein øking við umleið 75 % frá 2004 til 2006, men talið minkaði aftur í 2007, og sum heild er onki týðiligt mynstur í gongdini frá 2004 til 2018.

Teisti finnur sær føði í taraskógum fram við landi, og serliga ofta sæst hann við tarabrosmu í nevinum. Hann er tí ikki – sum fleiri aðrir føroyskir sjófuglar – bundin at nebbasildini og noyðist ikki at kappast stórvegis um føði við aðrar fuglar. Eisini reiðrast hann í fjaldum og fjarlagdum støðum sum t.d. fjøru, gjáum og urðum, har hann finnur sær sprungur og krókar, og er hann tí allarhelst væl vardur ímóti øðrum fuglum á búplássunum. Rotta kann koma til, men hon finst enn bert á oyggjum við vegsambandi.

Æða livir heilt øðrvísi, hóast hon sæst um somu leiðir. Hon leitar eftir føði í sandbotni, har hon finnur krækling og onnur botndjór. Slík føðistøð kunnu í nógv størri mun enn fjøra vera ávirkað og oydd av alivirksemi á firðunum. Hetta verður mett sum ein tann størsta hóttanin móti ædustovnunum aðrastaðni í Evropa. Undir reiðring bølir æðan í fjøruni og í haganum ímillum heiðafugl. Hon lítir á sín brúna lit og goymir seg sum frægast, men teistin er uttan iva betur vardur, har hann er. Tó er æðan størri og fær møguliga vart seg betur.

Heiðafuglur í Nólsoy

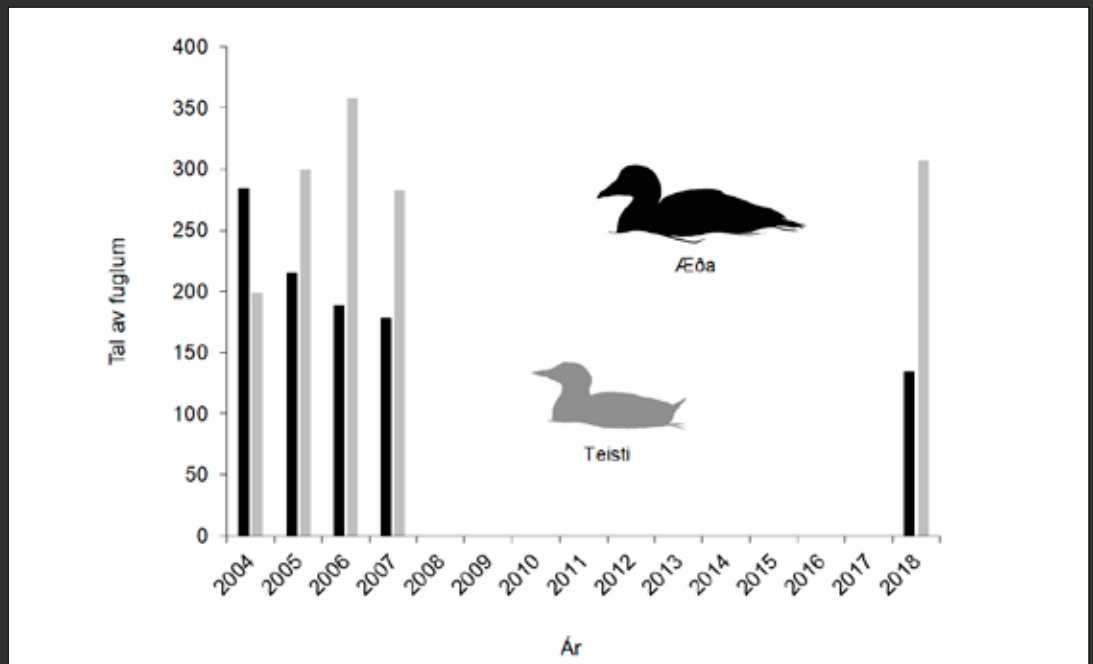
Í 2018 taldi Jens-Kjeld Jensen heiðafuglapør á reiðursplássunum í allari oynni. Hetta var fyrri at samanbera við einastu heiðafuglateljingina, sum áður

hevði verið gjørd í oynni. Tað var í 1981, tá Náttúru-gripasavnið skipaði fyrri eini heiðafuglateljing um alt landið. Her hava vit viðgjørt fimm tey vanligastu heiðafuglasløgini í Nólsoy í dag; tjaldur, lógv, spógva, skúgv og grágás.

Teljingin vísir, at tjaldrið er farið úr 214 pørum í 1981 niður í 34 pør í 2018 (Mynd 2). Hetta er ein minking við 84 %. Lógv fylgir tjaldrinum og er minkað 61 %, meðan hinir heiðafuglarnir hava øðrvísi gongd (Mynd 3). Spógvin stendur mestsum í stað, meðan skúgvurin er vaksin úr 1 upp í 6 pør. Grágás var ongín í 1981, men nú reiðrast 11 pør í oynni.

Tað tykist serliga vera vaðfuglastovnarnir, ið eru minkaðir. Tó er spógvastovnurin ikki ávirkaður á sama hátt sum lógv og tjaldur. Hesi eru øll flytifuglasløg og eru í vetrarvist á ymsum støðum, har álitandi føðikeldur tryggja, at fuglurin kann koma aftur á búplássini at nærast. Føðigrundarlag og onnur umhvørvislig viðurskiftir eru tó broytilig og kunnu versna í ávísam vetrarplássum, og tí hava onkur flytifuglasløg helst størri avbjóðingar enn onnur. Grágás og skúgvur hava hinvegin søguliga verið týnd í Føroyum í 19. og 20. øld, men hava fingið betri frið seinastu áratíggjuni. Hetta kann vera ein orsök til, at hesi sløg nú ganga fram.

Mynd 1: Æður (svart) og teistar (grátt) kring Nólsoy mánaðarskiptið apríl-mai í 2004, 2005, 2006, 2007 og 2018.

Stórus tórur á fuglateljingum

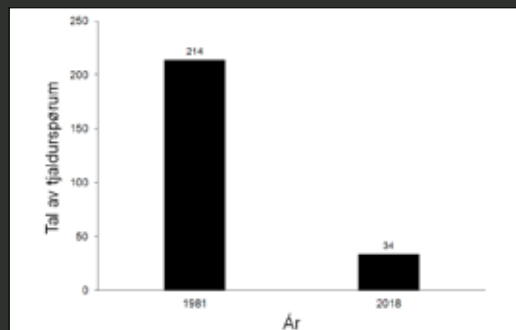
Heiðafuglateljingar í 1981 og í 2018 vóru ikki framdar av somu fólki og mannagongdirnar vóru neyván heilt eins. Hóast samanberingarnar eiga at takast við fyrivarni, so vóru talingarnar sera einfaldar, og úrslitini endurspeglu uttan íva væl gongdina í Nólsoy. Æða og teisti vórðu tald sum einstakir fuglar á sjónum kring oynna. Ringmerking hevur víst, at teisti reikar nakað millum oyggjarnar, meðan ringmerkt æða ongantíð er fráboðað meira enn 4 km frá staðnum, har hon varð merkt. Tað er tí møguligt, at teljingarnar betur umboða støddina av æðustovninum í nærøkinum enn av teistastovninum.

Hóast talan bert er um hesa einu oynna, so er væl hugsandi, at hon endurspeglar gongdina í Føroyum

sum heild. Í hvussu er kunnu vit staðfesta, at gongdin hjá æðu og tjaldri samsvarar væl við gongdina aðrastaðni í Evropa. Har eru stovnarnir gingnir somikið aftur, at hesi bæði fuglasløg eru mett at vera viðbrekin (vulnerable) í reyðlistanum hjá IUCN fyri Evropa. Híntvegin verður evropeiski láarstovnurin ikki mettur at vera minkandi, hóast tøluni úr Nólsoy vísa greiða minking.

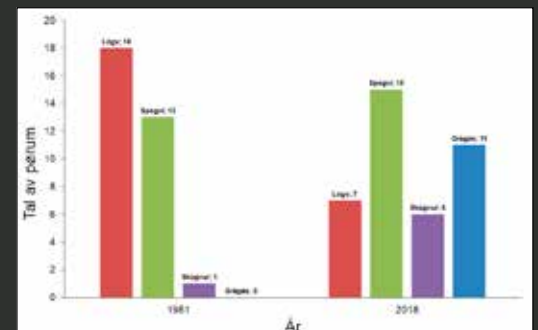
Um heildargongdin hjá m.a. æðu, tjaldri og lógv í Føroyum líkist henni í Nólsoy er ikki vist. Tó vísir ein heiðafuglateljing í Skúvoy í 2010 eina líknandi gongd fyri hesi sløg. Fyri at staðfesta hetta krevjast tó landsfevandi stovnskanningar, ið síðani kunnu undirbyggja tey átøk, ið kunnu vera neyðug fyri at verja og nøra um hótt fuglasløg.

Mynd 2: Tal av tjaldurspørum á Nólsoy í 1981 og 2018.

Mynd 2

Mynd 3: Tal av láar- (reytt), spógva- (grønt), skúgva- (korkalitt) og grágásapørum (blátt) í Nólsoy í 1981 og 2018.

Mynd 3

Seyðabit og heiðafuglur

Kanningar úr m.a. Hetlandi og USA hava víst, at seyður og neyt kunnu eta egg og ungar hjá heiðafuglum. Haraftrat bendir ein kanning úr Hetlandi á, at yvirbit á graslendi kann hava við sær økt trýst frá ránsdjórum á bølandi fugl, helst orsakað av, at reiðrini eru verri fjald. Ein slík sínámillum ávirkan millum heiðafugl og seyð hevur ivaleyst verið, síðan seyðurin kom í oynna, men tað er sannlíkt, at hetta samspælið er broytiligt. Turrur bøur verður skjóttari yvirbitin, og um turkur er tíðliga á summarinum, kann seyður bæði vera ein beinleiðis hóttan og móguliga eisini gera umstøðurnar verri hjá heiðafugli at finna dygdagóð reiðurspláss, har eggini eru fjald.

Flatmaðkur og fuglalív

Nýsælendski flatmaðkurin (*Artiopostha triangulata*) kom til Føroya fyrri meiri enn 30 árum síðan og varð fyrstu ferð sæddur í Nólsoy í 1994. Nú eru tað nógv sum spyrja, hvar allur reyðmaðurin er blivin av. Einfalda svarið er, at hann verður etin av flatmaðkinum. Reyðmaðkur er góð føði hjá tjaldrum, og tað er væl hugsandi, at eygleidda afturgongdin í tjaldurstovninum er orsakað av flatmaðkinum. Ábendingar eru um, at tjaldrið serliga er afturfarið innangarðs. Her vanta tó eisini kanningar.

Tøkk til Marnar á Skúr fyri hjálp við fuglateljingum og Leiv Janus Hansen fyri ráðgeving.

Bókmentir

BirdLife International 2015. *Haematopus ostralegus*. The IUCN Red List of Threatened Species 2015: e. T22733462A66718028. Downloaded on 31 October 2019.

BirdLife International 2015. *Pluvialis apricaria*. The IUCN Red List of Threatened Species 2015: e. T22693727A60063835. Downloaded on 31 October 2019.

BirdLife International 2015. *Somateria mollissima*. The IUCN Red List of Threatened Species 2015: e. T22680405A59970628. Downloaded on 31 October 2019.

Hammer, S., Madsen, J. J., Jensen, J.-K., Pedersen, K. T., Bloch, D., og Thorup, K. 2014. Færøsk trækfugleatlas. Fróðskapur.

Hayhow, D. B., Ausden, M. A., Bradbury, R. B., Burnell, D., Copeland, A. I., Crick, H. Q. P., Eaton, M. A., Frost, T., Grice, P. V., Hall, C., Harris, S. J., Morecroft, M. D., Noble, D. G., Pearce-Higgins, J. W., Watts, O., og Williams, J. M. The state of the UK's birds 2017. The RSPB, BTO, WWT, DAERA, JNCC, NE and NRW, Bedfordshire.

Jensen, J.-K. 2001. Flatmaðkur í Nólsoy. Frágreiðing frá Føroya Fugl-afroðifelag 15: 16.

Nack, J. L., og Ribic, C. A. 2005. Apparent predation by cattle at grassland bird nests. *The Wilson Journal of Ornithology* 117(1): 56-62.

Olsen, B. 2011. Heiðafuglur í Skúvoy 2010. Frágreiðing frá Havstovuni.

Rosenberg, K. V., Dokter, A. M., Blancher, P. J., Sauer, J. R., Smith, A. C., Smith, P. A., Stanton, J. A., Panjabi, A., Helft, L., Parr, M., og Marra, P. P. 2019. Decline of the North American avifauna. *Science* 366(6461): 120-124.

van der Wal, R., og Palmer, S. C. F. 2008. Is breeding of farmland wading birds depressed by a combination of predator abundance and grazing? *Biology Letters* 4(3): 256-258.